

PINTÉR VIKTÓRIA

Istenszünet

VÖRÖS ISTVÁN: SZÁZÖTVEN ZSOLTÁR

*Isten más, mint a lét.
Lévinas**A jó, az valaki más.
Vörös*

Jelenkor Kiadó
Pécs, 2015
312 oldal, 2800 Ft

”

A gép forog, s az alkotó továbbra sem pihen. Vörös István előző köteteiben jelenlévő és működő gépmetafora a költő legújabb művében még mindig megállíthatatlanul pörög. Az írást készítő kurzor szaggatott villogása most 150 verset hív elő. A versek nemcsak gépiesen, de vállaltan a gépbe íródnak. Mechanikájuk egyszerre versritmus és kortünet: *Hogy Zsoltárt írni lehet-e / számítógépbe, nem tudom, / teszem inkább. Ha egy élet / elég hozzá, akkor 10 perc / is segíthet. Megnyitom az én / fiókjaim egyikét, ahová / gondolataim beleszórom.* (LXXVIII.) Az új hely megjelölésével jelzi, valami mást akar. A közeg radikális megváltoztatásával érzékelteti a hatalmas időbeni távlatot is.

A *Százötven zsoltár* a dávidi zsoltárok imahagyományát gyűri maga alá. Számot vet. Mondhatni elszámol és leszámol velük, mindegyiket kivétel nélkül újraírja. Az író, vagyis Vörös István jó olvasó, szelleme és keze egyaránt birtokolja e hagyomány ószövetségi, modern és misztikus előzményeit, de tisztában van a teológiai és filozófiai „istenkeresők” legújabb gondolataival is. Problémaérzékenysége mutatja, hogy ujját mindig az elemi identifikációs folyamatok ütőerén tartja. Az istenek jelenléte (vagy jelenlétük tagadása) ugyanis, legyen az egyes szám vagy többes szám, kicsi vagy nagybetűvel írva, mindig is az ember, a teremtmény önmeghatározásához tartozott. Kísérleti kedve azonban most zsákcúba hajtotta szövegeit. A kötet önmagát fojtja meg azzal, hogy úgy tűnik a százötven darab zsoltár megírása teljesítendő feladatként izgalmasabbá és fontosabbá válik annál, hogy a versek előzetes koncepciója akár poétikai belátások, akár új kérdések felől látható legyen. Az író sajátos íráskényszere nemcsak termékeny alkotóvá teszi, hanem le is korlátozza művei befogadásának és értelmezhetőségének perspektíváit.

„Voltaképpen azt a folyamatos élményemet akartam rögzíteni, nyugtázni, hogy dolgozik bennem egy gép – ahogyan nyilván másokban is –, ami részben tőlem függetlenül teszi a dolgát. A dolgomat. [...] Isten létét ugyan sokan tagadjuk, de mindenki elfogadja az Isten gép szolgáltatásait. A könyv végére ez a motívum eluralkodik, teljesen bepörög. Most nem tudom, melyik: az Isten gép vagy az Én gép vagy mindkettő, de egészen fölhevül.” Tulajdonképpen kimondható, így egy év távlatában, hogy a kötet recepciója szinte elmaradt. (Fontos kivétel Szénási Zoltán recenziója a Jelenkor 2015. decemberi számában).

A Vörös-zsoltárok egy nagyon erős írás- és létkonceptiót közvetítenek. Felhívják a figyelmet a világ fluiditására, a múlt idő és az örökös jelenvalóvá-levés szorongató dialektikájára. A sprint, mint a kötet verstempója, az élet rögzíthetetlenségét, a meghaladhatóság (múlt) és a bekövetkező lehetőségek (jövő) közé rekedő ember tapasztalatát írja, írja, írja. A gyakorlat (150 zsoltárt létrehozni) folyamattá teszi az írást, a műfaj specifikumai pedig, az ima közlésigényéből adódóan aktualizálják a versbeszélő mondanivalóját. *A jelen a jövő valóra váltása. / És a múlt a valóság. / Amit látunk, csak majdnem / van. Épp teremti az Úr, / a jelen. Az Úr a jelen-való-/ lét, de ez csak egy folyamat, / és egyszer, ha minden jövő elfogyott, / lesz teljes a valóság, a volt. (C.)*

Isten mint beszéd- és gondolatalkizat jelenik meg a versekben. Vagyis az alkotott alkotó (aki, néha Úr, de van, hogy Hölgy, vagy épp osztályvezető) hitelméleti anomáliájával a versek a kánonon kívül próbálják újraértelmezni Isten és a világ viszonyát. Vörös zsoltárai abból a derridai kételyből építkeznek, amely megkérdőjelezi az egyetlen legfelsőbb létező irányító és mindent predestináló hatalmát. Isten jelen-nem-létét a lírai én a versek által különböző módokon megteremtett *radikális távolságban* érzékelteti. Leginkább tematikusan érzékeltet, de a vershalmazás túlaradó metapoétikai gesztusa is, mintha istenvariációkat akarna létrehozni. Rögzítve a lírai én tapasztalatát: Isten lemaradt. *„Uram, te elmaradtál / a világodtól, Téged / a kor maga mögött hagyott.” (V.)* Sokszor azonban Isten versnyelvi szétírásával nem tudja elérni, hogy az ontológiai problémává nője ki magát a vers terében. *„Te egyszerű lélek vagy, / és a hívőket mint bárányokat / tartod számon.” (V.) ... A gondolataim istene / tévész. A TV-ben a ti / gondolataitok istene épp reklámban szerepel. (IV.) ... És lesz az Úr a nyomorultak / kővára, vagy inkább lakótelepi / háza, az Úr lesz a lift, ami fölvisz / a 9. emeletre... (IX.)* Amint történeti feltételek közé szorítja, le is korlátozza a fogalmat/jelenséget, amiről beszélni szeretne.

A fogyasztói társadalom csereeszménye ezeket a verseket is áthatja. A versek azt sugallják, ha nem működik, még Isten is lecserélhető. A behelyettesítés látens kapaszkodókat adó szövegkreációi pont az időtlenséget, a misztikumot, vagy a titok jelenlétét eliminálják. A mindent bedaráló, átforgató posztmodern versgép ötlete okosan írja felül az „alapszoltárok” kirekesztő beszédmódját, ugyanakkor nagy sietségükben elfelejtkeznek arról a motivációról, ami az ószövegségi szövegeket létrehozta. A Vörös-verseket nem érdekli, hogy a zsoltárok transzcendens, nyelvileg nem közvetíthető enigmatikus világát újratereptsék. A szövegek megmaradnak a zsoltárok közvetítette világkép problematizálásánál és újraírásánál. Azok az írók, akikre Vörös hivatkozik verseiben, s akiktől saját „istenes” költészetét származtatja (Simone Weil, Pilinszky János) sem ezt teszik. Nem Istent akarják behozni a világba, hanem pont fordítva, a világot akarják felszabadítani a tér és idő folyton aktualizálódó kereteitől. Plakátmagányról beszélő aszkéták ők, csendes távolodók, szinte éteriek. Lemondásuk egyben részvét a világ felé és paradox módon (via negatíva) folyton Istenről közvetít minden gesztusuk. A kizökkenésről írnak: *Latrokként – Simone Weil gyönyörű szavával – tér és idő keresztjé-*

re vagyunk mi verve emberek. Elalélok és a szálkák fölriasztanak, ilyenkor metsző élességgel látom a világot, és megpróbálom feléd fordítani a fejemet. Vörös versei azonban az *Innenvilágból* (XLVI.) szólnak: Újra kell írni, ami nem működik! Kérdés irányai bár határozottak, magabiztosak és kihívóak, mégsem állnak biztos lábakon: A most fogalmainak közelsége talán majd újra hitelessé teszi előttünk az „idejétmúlt Istent”? Vörös szövegei a valóság változó fogalmához rendelik a hit valóságát, amelynek a történeti algoritmus szerint ugyanúgy változnia kellene, mint a világnak. Azzal viszont nem néznek szembe ezek a versek, hogy a sokszor korszerűtlenséggel vádolt hit, olyan metafizikai távaltokkal rendelkezik, amelyek pont a nyelv számára maradnak áthidalhatatlanok. S még ha a Vörös-zsoltárok által közvetített gondolatok inspirálhatnának is innovatív megszólalásmódokat, addig a kivitelezésben a beszélő elbagatellizálja a saját maga által felvetett problémát azzal, hogy túlzottan bízik a szavak lecserélésének technikájában, az emberi elme kreativitásában. „A mára már semmit se mondó képeket igyekeztem lecserélni. Jó néhány verzióm van például arra, hogy „az Úr az én pástorum”. Legyen inkább befektetési tanácsadóm, stb.” A cserélés (írás) aktivizmusa az ürességet megfosztja a Simone Weil vagy Pilinszky János által előhívott *metafizikai magánytól*, és a pótolhatóság értéktelenítő kortárs mechanizmusára vált. A gyorsan pergő szövegek így egy eltérő, de ugyancsak szorongató közeget hoznak létre. S bár a weili filozófia érvényre juttatására vannak törekvések – *És az Úr miután mindenkit kiparancsolt az istenszállóból, látta, hogy az ablakát huzat csapkodja. (II.)* – egyszerűen a kötet tempója miatt, ezek a gondolatívek nem tudnak beleérni a szövegek testébe. A tudatosan átfirt a kontextus sem tud többet mondani az *Istenszünetről*, mint a *Zsoltárok Könyve*. Lehet, hogy a kővárból, lakótelepi ház lesz, később a semmiben szétmálló úrszemét, de Dávid zsoltáraiban ott van ugyanaz a szorongás, ami miatt 2015-ben ezek a zsoltárok megíródtak: *A seolban kicsoda dicsőít téged / Uram meddig felejtkezel el rólam végképpen / szorongatott király imája.* (Zsolt 6,6; Zsolt 13,5; Zsolt 61.)

A versek igencsak érzékenyen reagálnak arra a társadalmi kontextusra, amelyben megszülettek. A fogyasztói társadalom tulajdonképpen Istent is megette, sőt már ki is köpte. A zsoltárok gyorsan váltakozó cirkuláló mozgása egyneművé változtatja a dolgokhoz tapadó értéktételeket. A prosopopeia és az aposztrophé gyors versnyelvi ütemezése reagál a kortárs időszemléletre. Minden jelen van, és nem tud megszilárdulni semmi. A versek istenképe elfolyik előlünk. Ezzel a súlytalanság, a jelentéktelenség állapotát éri el. Mindent egy szinten tartanak, minden demokratizálódik. A mondhatóság feltételei megváltoztak, bármit szavakba lehet önteni, a következő tíz vers ritmusának sodrára el is feledteti az előzményeket. Isten nem egyidejűsíthető, csak mint előzmény íródik.

A lírai én legtöbbször ironikusan használja az ima (zsoltár) aposztrofikus beszédpozícióját. Ahelyett, hogy megszólalóként tudatosan egy alárendelt pozícióba helyezkedne a megszólítottal szemben, rögtön viaskodik, vitázik, vagyis egy szintre kerül a másikkal. A versek Istene nem kap arcot, nem válik megfoghatóvá, de ennek a megfoghatatlanságnak a nyelvre váltása megmarad az ötletek szintjén. Önmagát és a másikat is mint az aktualitás egy variációját teszi elérhetővé. *Az Úr nem Úr. / Szavak hívják csak / élő. Egy pillanatra / felvillan, mint valami / gyorsan lebomló atom – / és nincs. Nem mindig van (LXVII.)* De nemcsak a versek kezdő soraiban érvényesíti ezt a technikát. Majdnem az összes kijelentését kérdéssé forgatja tovább, vagy más esetben fordítva, a kérdésekből ágaznak tovább a kijelentések. Nincs biztos pont. *Isten, ne vesztegelj / ide a földhöz kikötve. / Az egész világ a te / gondod? Vagy csak / a naprendszerre terjed / ki teljhatalmad?(...) A fizikai törvények / úgy tűnik, az egész / világ-*

egyetemben azonosak. / De az az egyetem is mi? / Ki a rektora? (LXXXIII.) És bár az esetleges versnyelvi megmutatása fontos horizontja lenne a verseknek, a lírai beszélő hangja mégis nagyon domináns marad, ragaszkodik minden mondatához. A versek jól kitalált paradoxonképletei ezért beakadnak, didaktikussá válnak. A következő verssel hamar túlsodródunk rajtuk, pedig a paradoxon lényege épp a fennakasztás lenne, a töprengésben elvesző ember ugrás igényét kellene feléleszteniük.

Vörös zsoltárai nem tudják poétikailag kihasználni az ideológiaként felvázolt ötleteket. Érthető az is, hogy az újraírt zsoltárok elsősorban a keresztény vallás elváráshorizontjába nem akarnak beilleszkedni, a vallás által *megkövetelt* viselkedési szabályokkal nem tudnak azonosulni, ugyanakkor nem tesznek feltétlenül különbséget vallás és hit között. De szól az írás: *Fulladjatok káromolva / mindennél bujább, gyönyörűbb, / igazabb, hűségesebb, valóságosabb / távollétbe. Amen. / Ne legyen szavatok se. (CL.)* S így elhallgatok én is.

KÁROLY GÁBOR: EGY ARC PILLANATA (szén, papír 100×70, 2016)